

“मिशन वात्सल्य योजनेअंतर्गत गठीत वार्ड व ग्राम स्तरीय पथकांच्या माध्यमातून समाजात प्रचलित असलेल्या अनिष्ट विधवा प्रथेचे निर्मुलन होणेसाठी कार्यवाही करणेबाबत.”

महाराष्ट्र शासन
महिला व बाल विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक- अनाथ-२०२२/प्र.क्र.४९/का-०३
नविन प्रशासन भवन, तिसरा मजला,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
तारीख- २० मे, २०२२

वाचा :-

१. महिला व बाल विकास विभाग, शासन निर्णय क्र. संकिर्ण-२०२१/प्र.क्र.६२/का-०८, दि.७/०५/२०२१
२. महिला व बाल विकास विभाग, शासन निर्णय क्र. संकिर्ण-२०२१/प्र.क्र.६२/का-०८, दि.०६/०८/२०२१
३. महिला व बाल विकास विभाग, शासन निर्णय क्र. अनाथ-२०२१/प्र.क्र.४९/का-०३, दि.२७/०८/२०२१
४. ग्राम विकास विभाग शासन परिपत्रक क्र. व्हीपीएम-२०२२/प्र.क्र.१९२/पं.रा.-३, दि.१७/०५/२०२२

प्रस्तावना :-

ग्रामपंचायत हेरवाड ता. शिरोळ जि. कोल्हापूर यांनी दि. ०५.०५.२०२२ रोजी समाजात प्रचलित असलेली अनिष्ट विधवा प्रथा बंद करणेबाबतचा ठराव ग्रामसभेमध्ये सर्वानुमते मंजूर केला आहे. राजर्षी शाहू महाराज यांच्या स्मृती शताब्दी वर्षात त्यांच्या पुरोगामी विचारांचा वारसा जोपासत, सदर ग्रामसभेने केलेली ही कृती स्तुत्य आहे. समाजामध्ये आजही पतीच्या निधनावेळी पत्नीचे कुंकू पुसणे, गळ्यातील मंगळसूत्र तोडणे, हातातील बांगड्या फोडणे, पायातील जोडवी काढली जाणे यांसारख्या प्रथांचे पालन केले जात आहे. पतीचे निधन झाल्यानंतर या महिलांना समाजात ठराविक धार्मिक व सामाजिक कार्यक्रमात सहभागी होवू दिले जात नाही. या कुप्रथांचे पालन होत असल्याने अशा महिलांच्या मानवी अधिकाराचे उल्लंघन होते. त्यामुळे विधवा प्रथा निर्मुलन होणेच्या अनुषंगाने समाजात व्यापक जनजागृती होणेसाठी उचित कार्यवाही करणेबाबत ग्रामविकास विभागातील अधिकारी व कर्मचारी तसेच स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे पदाधिकारी यांनी प्रयत्न करावेत असे परिपत्रक ग्रामविकास विभागाकडून निर्गमित करण्यात आले आहे.

वाचा क्रमांक ३ येथील शासन निर्णयान्वये कोविड -१९मुळे घरातील कर्त्या पुरुषाचे निधन होऊन एकल/विधवा झालेल्या महिलांना शासनाच्या विविध योजनांचा लाभ मिळवून देण्यासाठी राज्यामध्ये मिशन वात्सल्य योजना राबविण्यात येत आहे. या योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी ग्रामीण भागात

गावपातळीवर व शहरी भागात वार्ड स्तरावर पथके गठीत करण्यात आली आहेत. या पथकांमध्ये ग्रामसेवक/वार्ड अधिकारी, तलाठी, प्राथमिक शिक्षक, अंगणवाडी सेविका यांचा समावेश आहे. या ग्रामस्तरीय तसेच वार्डस्तरीय पथकांच्या माध्यमातून विधवा प्रथेच्या निर्मुलनासाठी प्रयत्न करण्याबाबतच्या सूचना निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

समाजामध्ये पतीच्या निधनावेळी पत्नीचे कुंकू पुसणे, गळ्यातील मंगळसूत्र तोडणे, हातातील बांगड्या फोडणे, पायातील जोडवी काढली जाणे यांसारख्या कुप्रथा प्रचलित आहेत. पतीचे निधन झाल्यानंतर त्याच्या पत्नीला विधवा म्हणून समाजात वावरत असताना अवहेलनेस सामोरे जावे लागते. या महिलांना त्यानंतर समाजात ठराविक धार्मिक व सामाजिक कार्यक्रमात सहभागी होवू दिले जात नाही. या कुप्रथांचे पालन होत असल्याने अशा महिलांच्या प्रतिष्ठेने जीवन जगण्याच्या मानवी हक्कांचे तसेच त्यांना प्राप्त घटनात्मक अधिकारांचे उल्लंघन होते. या महिलांना इतर महिलांप्रमाणे सन्मानाने जगण्याचा पूर्ण अधिकार आहे. यामुळे अशा प्रथेचे निर्मुलन होणे आवश्यक आहे. तसेच त्याबाबत समाजात व्यापक जनजागृती होणे आवश्यक आहे.

पतीच्या निधनानंतर या महिलांचा सन्मान आणि त्यांच्या अधिकारांचे संरक्षण करण्याच्या दृष्टीने मिशन वात्सल्य अंतर्गत गठीत वार्डस्तरीय व ग्रामस्तरीय पथकांनी समाजात प्रचलित असलेल्या विधवा प्रथेचे निर्मुलन करण्यासाठी जनजागृती व कृतीशील प्रयत्न करावेत.

- पथकातील सदस्यांनी वार्डमध्ये/गावामध्ये विवाहित पुरुषाच्या मृत्यूची घटना घडल्यावर त्याच्या कुटुंबाला भेट देऊन कुटुंबियांचे सांत्वन करावे. व त्यानंतर या प्रथेच्या अनिष्ट परीणामांबाबत कुटुंबियांचे प्रबोधन करावे.
- पतीच्या निधनामुळे आधीच दुःखात असलेल्या महिलेवर विधवा प्रथेमध्ये समाविष्ट कृतींमुळे भावनिकदृष्ट्या जास्त अनिष्ट परीणाम होत असल्याचे कुटुंबियांच्या लक्षात आणून द्यावे.
- या प्रथेमुळे आपल्याच कुटुंबातील एका सदस्यावर अन्याय होतो, तिचा सन्मान कमी होतो, समाजातील तिचे स्थान दुय्यम बनते, तिचा दोष नसतानाही काही सामाजिक/धार्मिक कार्यांमध्ये सहभागी होण्यासाठी तिला मनाई करण्यात येते याबाबतीत कुटुंबातील सदस्यांचे संवेदीकरण (sensitization) करावे.
- सदर प्रथा न अवलंबण्याबाबत कुटुंबियांचे मन वळविण्याचा प्रयत्न करावा.
- आपल्या गावातील/वार्डमधील लोकप्रतिनिधी तसेच अन्य प्रतिष्ठित व्यक्तींशी संपर्क साधून विधवा प्रथेच्या निर्मुलनाबाबत जनजागृती करण्यासाठी त्यांचे सहकार्य घ्यावे.
- विधवा प्रथा निर्मुलनाबाबत ग्रामपंचायत हेरवाड, जिल्हा कोल्हापूर यांनी केलेल्या ठरावाप्रमाणे आपापल्या क्षेत्रामध्ये अशा प्रकारचे ठराव पारीत करणेबाबत संबंधित स्थानिक स्वराज्य संथांचे पदाधिकारी तसेच विविध समाजातील विश्वस्तांना प्रोत्साहित करावे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा सांकेतांक २०२२०५२०१२१५४९११३० असा आहे. हा शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(ख. फा. नाईकवाडे)

कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा.राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई
२. मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
३. मा.उपमुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
४. मा.अध्यक्ष/उपाध्यक्ष/ सदस्य, विधानसभा/ विधानपरिषद, विधानमंडळ, मुंबई
५. मा.विरोधी पक्षनेता, विधानसभा/ विधानपरिषद, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
६. सर्व मंत्री व राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
७. मा.मंत्री/ राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
८. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई
९. सर्व विभागांचे अपर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/ सचिव, मंत्रालय, मुंबई
१०. प्रधान सचिव, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
११. आयुक्त, महिला व बाल विकास आयुक्तालय, पुणे
१२. आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, नवी मुंबई
१३. सर्व जिल्हाधिकारी तथा अध्यक्ष जिल्हास्तरीय कृती दल
१४. उपायुक्त (महिला विकास), महिला व बाल विकास आयुक्तालय, पुणे
१५. सर्व विभागीय उप आयुक्त, महिला व बाल विकास (आयुक्तालयामार्फत)
१६. सर्व जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी (आयुक्तालयामार्फत)
१७. सर्व कार्यासने, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१८. निवड नस्ती, का-०३.